

Latinankielisiä lentäviä lauseita

Arto Kivimäki, FM, tietokirjailija

Elämänohjeita pidettiin antiikin maailmassa keskeisenä osana nuorison eettistä kasvatusta. Senecan mukaan lyhyet mietelmälliset iskulauseet vetoavat ihmisen mieleen jo luonnostaan, tunnetasolla. Ne vaikuttavat sitä kautta ihmisen käyttäytymiseen ja helpottavat ihmisen pyrkimystä toimia oikein. Antiikin kreikkalaisissa ja roomalaisissa kouluissa oli tapana, että lapset opettelivat kirjoittamaan jäljentämällä elämänohjeita. Ajateltiin, että näin saadaan kaksi kärpästä yhdellä iskulla: opetellessaan kirjoittamaan lapsi omaksuu samalla hyveen aakkoset. Ja tämä perinne jatkui katkeamatta läpi keskiajan uudelle ajalle. Elämänviisauksien ja moraalisten ohjeiden käyttö koulujen opetusmateriaalina oli yleistä Suomessakin vielä 1900-luvulla.

Antiikin Kreikassa ja Roomassa oli valtavat määrät teoksia, joihin oli koottu erilaisia lausahduksia ja anekdootteja, joita oli poimittu elävästä elämästä, kuuluisien miesten elämäkerroista, näytelmistä, runoista, filosofisista teoksista sekä myös kulloisenkin kirjoittajan omasta päästä. Näitä sitaatteja, mietelmiä ja muita lyhyitä lausahduksia kierrätettiin ja koottiin jatkuvasti uusiksi kokoelmiksi. Mitä ilmeisimmin ihmiskunta on jo esihistoriallisista ajoista lähtien, ennen kirjoitustaidon keksimistä, siirtänyt jälkipolville tärkeinä pitamiään asioita mietelauseina, joista monet kehkeytyivät jopa yleisesti tunnetuiksi sananlaskuiksi. Suuri määrä ikivanhoja sananlaskuja on kuin huomaamatta muuttunut osaksi yleiseurooppalaista maailmankuvaa ja länsimaisen kulttuurin kivijalkaa.

Monella suomeenkin vakiintuneella ilmauksella on juuret antiikissa. Tällaisia ovat vaikkapa "Hädässä ystävä tunnetaan" (< Amicus certus in re incerta cernitur), "Vaihtelu virkistää" (< Variatio delectat), "Ei savua ilman tulta" (< Flamma fumo est proxima), "Emme opiskele koulua vaan elämää varten" (< Non scholae, sed vitae discimus), "Vaikeneminen on myöntymisen merkki" (< Qui tacet, consentire videtur), "Kärsimysten kautta voittoon" (< per angusta ad augusta, Per aspera ad astra), "Tartu hetkeen" (< Carpe diem), "Vierivä kivi ei sammaloidu" (< Saxum volutum non obducitur musco), "Happamia, sanoi kettu" (< Nondum matura est; nolo acerbam sumere).

Toinen kiintoisa ryhmä ovat sellaiset antiikista periytyvät vakiintuneet ilmaukset ja kielikuvat, joita käytetään arkipäiväisessä puheessa. Tällaisia ovat "ajan hammas" (< tempus edax rerum), "syvä hiljaisuus" (< ingens silentium), "aika rientää" (< fugit irreparabile tempus). Ilmaus "lentävä lause" (sententia volans, sententia alata) on peräisin Homerokselta.

Syystä on sanottu, että parhainta ja pahinta ihmisessä on kieli. Kielen avulla ihmisen niin hyvät kuin huonotkin käyttäytymis-, ajattelu- ja toimintatavat siirtyvät sukupolvilta toisille. Yksi tapa hahmottaa eurooppalaisen kulttuurin yhteisiä juuria on kartoittaa mieli- ja kielikuvien historiaa, tutkia miten antiikin filosofien suuhun pannut sitaatit (maksimit), kirjailijoiden teksteistä johdetut iskulauseet ja antiikissa käytössä olleet kansan sananlaskut ovat kulkeutuneet ajassa ja paikassa.